

TÆNKEMÅDER OG BESLUTNINGSTAGEN HOS EN FORFATTER

Referat af interview med forfatteren Svend Åge Madsen

af

Peter Sjøstedt og Svend Erik Olsen

Forsvarsakademiet, Institut for Pædagogik, Institut for Militærpsykologi

OPTAKTEN

Et afsnit i forfatteren Svend Åge Madsens roman "Genspejlet" fra 1999 påkaldte sig vores opmærksomhed. I afsnittet beskrives forskellige tænke måder, der synes at svare til de tænke måder, der er inkluderet i den multiaspektive model - nemlig en præetableret tænke måde, der kan være hurtig, en flydende tænke måde, der kan være kreativ og en elaborerende tænke måde, der kan være velovervejnet (jf. artiklen om modellen ovenfor). Vi tog kontakt til Svend Åge Madsen, som venligst indvilgede i at deltage i et interview om tænkning og beslutningstagning. Interviewet fandt sted i Århus den 23. august, 2004 i forbindelse med en frokost på en af byens restauranter fra kl. ca. 1200 til ca. 1430.

FORFATTEREN SVEND ÅGE MADSEN

Svend Åge Madsen er født i 1939. Debuterede som forfatter i starten af 60'erne og hans liste over udgivne skrifter tæller 25 værker. Han har modtaget flere priser og er omtalt i alle betydende værker om dansk skønlitteratur. I et af disse værker (Mortensen, 2003) nævnes, at han har studeret dansk og matematik, men afbrød studierne for at blive forfatter, og man skriver (s.246):

"Hans romaner er præget af en matematikers glæde over systemer og mønstre, som gentager sig eller varierer, og hans romaner er båret af en eksistentiel-humanistisk tilværelsesholdning."

Svend Åge Madsens tidlige romaner karakteriseres som eksperimenterende og ret krævende for læseren. Senere er formen blevet mindre eksperimenterende, men både indholdsmæssigt og i sprogbehandlingen forekommer der mange nydannelser og perspektivdrejninger. Et centralt problem i Svend Åge Madsens værker er identiteten, der ikke kan tages for givet, men bliver til og forandres af/i menneskenes fortællinger; men herudover behandler forfatterens romaner en række etiske og filosofiske problemer. Michelsen (2001) giver følgende karakteristik i sin gennemgang af Svend Åge Madsens forfatterskab (s. 407):

"Svend Åge Madsens forfatterskab hører til de mest svimlende og mest læste i nyere dansk litteratur. Fra debuten i 1962 og frem til i dag har han stædigt gjort op med den traditionelle realistiske og psykologiske roman og skabt sin egen på en gang komplicerede og i bedste forstand underholdende prosa. Skønt han i de seneste år nok er blevet mindre eksperimenterende og tonen mere inderlig, fremstår han som en vital modpol til den identificerende og intimiserende kunst."

INFORMATION OM INTERVIEWET

Svend Åge Madsen var på forhånd blevet orienteret om, at vi ville tale med ham om beslutningstagning og tænkning ud fra noget, han selv havde skrevet. Han var ligeledes blevet sendt et skrift om den multiaspektive model.

Vi mødtes som aftalt. Efter at have præsenteret hvad vores uddannelses- og arbejdsmæssige baggrund var, nævnte vi, at vi også arbejdede med studier af beslutningstagning. Vi fremlagde følgende formål med interviewet:

”At få perspektiveret nogle af de temaer og problematikker, som vi har arbejdet med i forbindelse med vores studier af tænkning og beslutningstagning.”

Vi pointerede, at det vi ville tale med ham om skulle bruges som illustration, eksemplificering for officerer i undervisnings- og formidlingssammenhæng. Vi forklarede, at baggrunden for interviewet var, at vi havde lavet en række undersøgelser af beslutningstagning og tænkning og var i gang med at udfolde en model, der lagde vægten på mangfoldigheden - en multiaspektiv model.

Endelig blev punkterne i interviewet fremlagt: 1) Først skulle vi tale om nogle ideer, som han havde beskrevet i ”Genspejlet”. 2) Derefter ville vi tale generelt om tænkning og beslutninger i hans arbejdsproces. 3) Dernæst ville han blive præsenteret for et spørgeskema, som vi ville bede ham om at udfylde om hans præferencer i beslutningstagning. Endelig ville vi tale 4) om forskellige andre spørgsmål i forbindelse med hans forfatterskab og 5) om hans holdninger og synspunkter generelt.

UDGANGSPUNKTET I ”GENSPEJLET”

I kapitel 8 ”Tankerum” viser romanens fortæller sin fars to arbejdsrum frem. Faderen er professor. Det ene rum er ”ordentligt, bøgerne stod på snorlige rækker, selv notesblokken på det ellers tomme skrivebord lå parallelt med kanten” og ”et nøgent, effektivt arbejdslys oplyste hver krog. Intet overflødigt...” (s.38). I det andet rum er ”Flere dunkle lyskilder, væggene overbroderede med udklip...Overfyldte reoler, overalt bøger i stakke og bunker...Små figurer, der vakte underlige associationer.” (s.38-39). Det bliver forklaret, at professoren får mest fra hånden i det første værelse. ”Men de bedste ideer opstår i det dunkle”, siger professoren selv, og han forklarer (s.41):

”Tooghalvfems procent af arbejdet foregår bag det ordentlige skrivebord. Med statistikker og integraltabeller indenfor rækkevidde. Men en forfærdelig vigtig del - rummet stritter imod at jeg sættet tal på det - foregår i mit kreative rum. Der opstår sammenstødene, de håbløse, ufrivillige associationer som en gang imellem lader sig ordne inde ved siden af.”

Senere fremfører en anden person, Krystofiles, en udlænding med lidt særprægede formuleringer, at hans tænkning mere er afhængig af den position, han befinder sig i (s.42):

”Såfremt jeg befinder mig stående, bliver min tale fyldt med konventioner, forventede klicheer, glatheder, komme-imødenheder.”

Men siddende er det anderledes (s.43):

”Mit jeg bliver inficeret af logik, et præcisionsinstrument i tankegang såvel som mundgang. I stand til at udrede vanskelige sammenhænge. Argumenter som en skalpel, dissekerende.”

Endelig hvis han lægger sig, bliver tankerne ”fra hulter til bulter”. ”Fabulerende, frit-strømmende hjernevæske.” (s.43).

Det skulle fremgå af ovenstående, at tænke måderne i den multiaspektive model har lighedspunkter med beskrivelserne i Svend Åge Madsens roman. Modellen indeholder dog ingen angivelser af hvorledes de umiddelbare omgivelser og den tænkendes position eventuelt kunne spille ind. Det var lighedspunkterne samt Svend Åge Madsens egen tænke måde, vi ønskede at sætte i fokus i interviewet.

INTERVIEWET

Svend Åge Madsen blev først spurgt, om han kunne huske, hvorfra ideen med de to forskelligt indrettede arbejdsrum kom.

Svend Åge Madsen svarede, at han huskede ikke hvordan de præcise indfald kom i stand. Men den grundlæggende idé: At tænkningen skifter med omgivelserne kendte han fra sig selv. Ofte kunne tænkningen skifte med forskellige stemninger, og han havde selv en særlig lokalitet, hvor han kunne gå hen og skrive. Og hvor han blandt kunne gå hen når han gik i stå. Det at bevæge sig over i en anden lokalitet kunne medføre, at han pålagde sig at få gjort noget. Det kunne virke positivt på skriveprocessen. Forandringen mobiliserede energi.

Han blev spurgt, hvorfor han benyttede termene det ”dunkle” og det ”ordentlige” rum.

Han pointerede, at det dunkle rum ikke ville udløse særlige ideer hos ham. Han var mere ”logisk tænkende” og havde altid haft nemt ved det matematiske.

Var det ”dunkle” også det psykoanalytiske ubevidste?

Sådan var det ikke tænkt. Han har aldrig følt sig særligt tiltrukket af psykoanalysen. Det dunkle er modsætningen til ”det klare, det stringente”.

Svend Åge Madsen blev spurgt, om Krystofiles’ overvejelser over positioner og tænkning var noget han kendte fra sig selv.

Han pointerede, at det han skrev, kun var fiktion, kun figurer, som ikke måtte forveksles med ham selv. Men han trak selvfølgelig også på egne erfaringer. Han nævnte, at han havde forskellige erfaringer og forskellige måder at placere sig på. Ro havde været vigtigt især tidligere, hvorfor han dengang arbejdede om natten, når resten af familien sov. Dette havde han dog ændret på som ældre.

Når han trængte til at få de ”helt skæve indfald og gale ideer”, kunne han benytte en metode, der mindede om sansedeprivation: Han lagde sig ned, fjernede alt hvad der kunne genere i lommerne, forsøgte at lukke de umiddelbare påvirkninger ude. Så kunne der komme helt særlige indfald. Måske især lige på kanten af søvntilstanden. Han kunne også anvende en metode, hvor han lukkede lyde og synsindtryk ude med puder.

I romanen beskrives Krystofiles flere gange i sammenhænge, hvor der står røg om og fra ham. For eksempel ”Han stod i en sky af røg der ikke bare sivede fra cigaretten der sad sammenklemmt i to fingres jerngreb, men også fra hans mund, næse og ører.” (s.171). I citatet sker et skred fra det forventede (røg ud af cigaretten, munden og næsen) til det uventede (røg ud af ørerne). Citatet blev forelagt Svend Åge Madsen, og han blev spurgt, hvordan han fik ideen til sådanne kreative formuleringer?

Han svarede, at det konkrete tilfælde kunne han ikke huske, men i almindelighed kom den slags formuleringer til ham under selve skrivningen.

Et sted i romanen beskriver Svend Åge Madsen, hvorledes forfatterne Tolstoj og Dostojevskij havde forskellig arbejdsform: Tolstoj arbejdede punktligt i faste tidsrum og skrev ”nøgternt, overskueligt, præcist redegørende” (s.46). Dostojevskij derimod var helt anderledes. Om dagen kastede han sig ud i alle mulige gøremål, kaos og fortrædeligheder. Om natten satte han sig overtræt og forvirret til at skrive. ”Resultatet blev derefter, springende, løse indfald på skæve udfald, hid og did.” (s.46). Svend Åge Madsen blev spurgt, hvordan han ville placere sig selv i forhold til disse to forfattertyper.

Svend Åge Madsen fortalte, at han var fascineret af Dostojevskijs arbejdsform; men nok i praksis hældede mere over mod Tolstojs arbejdsform. Han nævnte, at man sommetider havde henvist lidt for kraftigt til hans matematikerfortid, hvilket han mente var lidt uretfærdigt. Han fortalte, at han altid havde været og stadig var interesseret i matematik. Og han havde da også en grad af ”struktureringstrang”. Men under matematikstudiet havde han netop følt, at han ikke fik brugt sin anden side. Og dette førte ham til forfattervirksomheden.

Vi fortalte på et tidspunkt, hvorledes kreative personer har forskellige fremgangsmåder, som de benytter for at opretholde og udvikle deres kreativitet. For eksempel er der nogle kreative, der mener, at de skal have meget og afvekslende ”input” for at få et ”output”.

Svend Åge Madsen tog tråden op, og gjorde opmærksom på, at der i det hele taget var flere forskellige fremgangsmåder, og at man opnåede forskellige gevinster med de forskellige fremgangsmåder. ”Bombardement med input” lå for ham ofte i en tidligere fase, mens ”sansedeprivationen” lå i en senere fase i den kreative proces.

Herefter blev Svend Åge Madsen spurgt, om beslutningstagning også var noget han beskæftigede sig med i sin tidligere produktion.

Valg og beslutninger har været vigtige temaer i hele forfatterskabet. Han fortalte, hvordan han tidligere i romanen ”Tilføjelser” havde forsøgt at lægge beslutningsprocessen ud til læseren selv, idet læseren skulle vælge hvilken rækkefølge et antal hæfter, der udgjorde romanen, skulle læses i. I en anden roman ”Dage med Diam” får læseren lov til at følge resultaterne af forskellige valg. Forstået på den måde, at vi i dagligdagen kun kan følge konsekvenserne af det vi faktisk vælger. I romanen følges hvad der sker ved hver af valgmulighederne. I det hele taget indgår valgets problematik mange steder i produktionen. Sommetider har han søgt væk fra den oplagte systematik, og nogle gange er valget op til personen. Andre gange er det givet fra miljøet.

Vi kom herefter ind på determinismeproblemet.

Svend Åge Madsen gjorde det klart, at frihedsaspektet var vigtigt for ham. Determinismen var ikke hans perspektiv. Man skal "mindst have fornemmelsen af valg og frihed." Men en forfatter kan jo gennemspille forskellige roller i sine værker, og også på den måde var valg vigtige i arbejdsprocessen.

Vi henviste til, at både han selv og andre har været inde på, at man kan spille tiden på ligegyldige valg.

Dette var rigtigt. Han pointerede, at valg også kræver energi og indsats, hvilket kan betyde, at en række mindre vigtige valg mest hensigtsmæssigt må overlades til andre.

Herefter blev Svend Åge Madsen bedt om at udfylde spørgeskemaet "Præferencer i beslutningstagen" (jf. nærværende artikel om dette spørgeskema).

Svend Åge Madsen gjorde straks opmærksom på, at det kunne være svært at vælge mellem de tre forskellige muligheder, og han havde et afklaringsspørgsmål om hvordan han skulle opfatte nogle formuleringer i spørgeskemaet. Han udfyldte spørgeskemaet på den afsatte tid (10-15 minutter).

Præferenceprofilen, der fremkommer ved sammentælling af de 18 valg fordelt på de tre forskellige muligheder: a) Hurtig-effektiv beslutningstagen, b) kreativ-innovativ beslutningstagen og c) velovervejset-overblikdannende beslutningstagen, blev:

Hurtig og effektiv beslutningstagen:	0
Kreativ og innovativ beslutningstagen:	6
Velovervejset og overblikdannende beslutningstagen:	12

På et efterfølgende spørgsmål i spørgeskemaet, om hvorvidt præferenceprofilen var rigtigt, valgte Svend Åge Madsen at markere 6-tallet på 7-skala, hvilket betød, at han anså profilen for at være næsten helt rigtig. Svend Åge Madsen blev derefter bedt om at uddybe sin profil.

Han forklarede, at både den kreative og den velovervejede fremgangsmåde var vigtige ingredienser i konstruktionen af en roman. Den kreative fremgangsmåde - "min angrebsmåde" - var "end ikke til overvejelse", idet den var "basis, at tænke alternativer kommer af sig selv". Han fremhævede, at selv når han sad her og talte eller lyttede, overvejede han hele tiden, om man "kunne sige det anderledes". "Kunne det være omvendt?" "Kunne man gøre det på en anden måde?". Han "stillede spørgsmål i tankerne hele tiden". Når så ideerne var der, alternativene forelå, så kunne man overveje: "Kan det betale?", "Fører det til noget?"

Herefter spurgte vi, om hvorfor han slet ikke havde valgt den hurtige beslutningsstil.

Han svarede, at han simpelthen ikke brød sig om at tage hurtige beslutninger. Han havde det "skidt med de hurtige beslutninger". I skriveprocessen kom ideer selvfølgelig hurtigt, men om en ide blev fastholdt afhang af de efterfølgende gennemarbejdnings. I familien var det sjældent ham der tog de hurtige beslutninger.

I spørgeskemaet "Præference i beslutningstagen" valgte Svend Åge Madsen at fuldføre "Jeg har valgt mine svar på de foregående spørgsmål..." ved at markere det alternativ, der lyder: "...ved en

velovervejete gennemtænkning, hvor jeg dannede overblik". I det hele taget var det vores indtryk fra interviewet, at Svend Åge Madsen foretrak at give velovervejede svar og undgik entydig, unuanceret stillingtagen.

De sidste fire spørgsmål i spørgeskemaet går på, om man lægger mærke til sin egen tænkemåde under beslutningsprocessen. Disse "metakognitive" spørgsmål drejer sig altså om beslutningstagerens løbende selvrefleksion og besvares ved markering på en skala.

Svend Åge Madsens markeringer på disse metakognitive spørgsmål var alle i den høje ende af skalaen, hvilket pegede på, at han i ret høj grad lagde mærke til sin egen tænkemåde. Da dette resultatet blev fremlagt for ham, var han ikke overrasket.

Det var vel karakteristisk for mennesket, at vi kan "se på os selv", at vi kan "forholde os til selv".

Herefter ville vi have spurgt, hvordan den tanke Svend Åge Madsen flere steder er inde på, at vi skaber os selv gennem vores fortællinger, harmonerer med, at der hele tiden er flere forskellige fortællinger i gang. Men spørgsmålet blev uklart formuleret, og han fik ikke helt taget stilling den mulige uoverensstemmelse, men han svarede:

At det var hans opfattelse, at vi tænker om os selv "ved hjælp af fortællinger". Forskellige fortællinger var aktive på forskellige tidspunkter. Men mennesker søgte også deres "grundfortælling" - "en grundfortælling, de kan leve med".

Svend Åge Madsen blev spurgt, hvordan han arbejdede med en roman. Konkret havde vi opfattet "Genspejlet" som meget letflydende.

Dette var dog et resultat af gennemarbejdningen. Romanen var skrevet som eller med den hensigt, at den skulle virke letflydende. Først lå en lang række overvejelser, så en mere spontan skrivning, og evt. senere revideringer. Svend Åge Madsen mente ikke, at han lavede et egentlig skelet eller en egentlig struktur. Der var snarere tale om et beredskab af muligheder og situationer, der var oparbejdet gennem længere tid. Svend Åge Madsen var dog parat til at sige, at han måske tidligere havde kunnet blive lidt for reflekteret eller konstruerende i sin fremgangsmåde. I sin seneste roman "Den ugudelige farce" havde han derfor eksperimenteret med en mere "spontan" skrivemåde, "improvisation ligesom i Jazz". Resultatet var måske blevet lidt mere "frigjort", men "måske også lidt mere løst".

Interviewet blev afsluttet med en mere almen dialog om forsvaret. Også her ville Svend Åge Madsen helst formulere velovervejede og nuancerede holdninger og standpunkter.

KONKLUDERENDE SAMMENLIGNING MED OFFICERER

I projektet om beslutningstagning har vi tidligere (jf. Olsen, Moestrup & Leth Jakobsen ovenfor) interviewet officerer om deres beslutningstagning. Disse interview var fokuseret på officerernes beslutningstagen på en konkret arbejdsdag, hvilket gør såvel spørgsmålene som svarene ret anderledes. Ikke desto mindre efterlader interviewet med forfatteren Svend Åge Madsen det indtryk, at hans basis for at tale om beslutningstagning og tænkning primært er en almenmenneskelig synsvinkel med en vekslen mellem en forfatterposition og en filosofisk tilgang. Mens officerernes basis var deres konkrete ledelsesvirke med en vekslen mellem opsamlede

erfaringer og overordnede ledelsesmæssige betragtninger. Svend Åge Madsen fremhævede selv denne forskel på et tidspunkt - *"Nu er jeg jo ikke leder"*.

Vi kan sammenligne Svend Åge Madsens præferenceprofil med præferenceprofilerne i vores mest undersøgte gruppe af officerer, nemlig deltagerne på Stabskursus (i alt 144 officerer, jf. artiklen ovenfor).

Tabel 1. Præferenceprofil for Svend Åge Madsen og Stabskursusdeltagerne

PRÆFERENCEPROFIL	Hurtig	Kreativ	Velovervejet
Stabskursus	7	5	6
Svend Åge Madsen	0	6	12

Selvom der er markante forskelle mellem Svend Åge Madsen og officererne på den hurtige og den velovervejede beslutningsmåde, er billedet fortegnat, idet variationen blandt officererne er stor. Mere interessant er det, at undersøge om der blandt officerernes præferenceprofiler er nogle, der ligner Svend Åge Madsens.

Umiddelbart falder det i øjnene, at ingen officerer har 0 valg af den hurtige beslutningsmåde. Men hvis vi definerer et lavt antal valg som 0, 1 og 2 gange, så finder vi, at 4,9% af officererne ligger med et lavt antal valg af den hurtige beslutningsmåde.

Ser vi på den velovervejede beslutningsmåde, finder vi, at 8% af officererne har valgt denne beslutningsmåde 12 eller flere gange. Disse 8% har altså mindst ligeså høj præference for velovervejede beslutninger som Svend Åge Madsen.

Ser vi på den kreative beslutningsstil, hvor Svend Åge Madsen placerer sig næsten ligesom officererne på Stabskursus (henholdsvis 6 og 5), viser det sig, at 29% af officererne har valgt den kreative mulighed ligeså hyppigt eller hyppigere end Svend Åge Madsen. Det forekommer ikke umiddelbart klart, hvordan dette overraskende resultat skal forklares.

Hvis vi definerer lighed med Svend Åge Madsens præferenceprofil som en profil med et lavt antal valg af den hurtige beslutningsmåde (højest 2) og et højt antal valg af den velovervejede beslutningsmåde (mindst 10), så findes der blandt denne gruppe af officerer fire personer (3%), hvis profil ligner Svend Åge Madsens.

Vi kan konkludere, at selvom Svend Åge Madsens præferenceprofil er markant ved fraværet af præference for hurtig beslutningstagen, kan vi dog finde officerer, hvis profiler har lighedspunkter med forfatterens.

-oOo-

REFERENCER

Madsen, S. Å. (1999): Genspejlet. Kbh.: Gyldendal.

Michelsen, J. (2001): Svend Åge Madsen. I: Mai, A.-M. (red.) Danske digtere i det 20. århundrede. Kbh.: Gad.

Mortensen, K. P. (2003) (Red.): Litteraturens Stemmer. Kbh.: Gads Forlag.